

Edmond de Selys Longchamps en de libellenstudie in Nederland

Marcel Wasscher

marcel.hilair@12move.nl

Voor de libellenstudie is niemand zo belangrijk geweest als de Waalse baron Michel Edmond de Selys Longchamps (1813-1900), 'Selys' is de grondlegger van de libellenstudie (Wasscher & Dumont 2013). In dit artikel wil ik het belang van Selys voor de studie van de libellen in Nederland op een rijtje zetten. Daarbij heb ik behalve van artikelen ook gebruik gemaakt van zijn uitgegeven dagboeken (Caulier-Mathy & Haesenne-Pere-mans 2008; verder naar gerefereerd als 'dagboek') en zijn wetenschappelijke correspondentie met Nederlanders. Deze laatste wordt bewaard¹ in het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) in Brussel en in het Naturalis Biodiversity Center (NBC) Naturalis (vroegere naam RMNH) in Leiden.

Invloed op de wetenschappelijke namen

In 1828 schreef de vijftienjarige Selys zijn eerste taxonomisch getinte werk over insecten in de provincie Luik. Het artikel dat uiteindelijk in 1831 werd gepubliceerd (Selys 1831) bevatte drie juiste en vijf onjuiste libellenamen. De autodidact Selys startte zijn echte taxonomische carrière op zijn 23ste niet met libellen, maar hij begon met het beschrijven van kleine zoogdieren. Hij beschreef toen ondermeer de Ondergrondse woelmuis *Microtus subterraneus* uit de tuin van het kasteel waar hij woonde te Waremme (Borgworm). Een jaar later beschreef

hij zijn eerste libellensoort: *Agrion aurantiaca*. Deze naam bleek echter een synoniem, want de soort was in 1825 al door Charpentier² beschreven als *Agrion pumilio*³ (Tengere grasjuffer, nu *Ischnura pumilio*). Het was in die jaren zeer lastig om precies te weten wat een auteur onder een bepaalde soort verstond. De beschrijvingen waren vaak kort en veelal zonder illustraties. Ook kon het soms even duren voordat een publicatie andere geïnteresseerden had bereikt. Toen Selys in de zomer van 1840 rond Vogelsanck (bij Zonhoven-Hasselt in Belgisch-Limburg) een voor hem onbekende juffer ving, werd die nieuwe soort later dat jaar naar zijn vrouw '*Agrion sophia*' genoemd⁴. Eerder dat jaar had Charpentier die soort echter onder de naam '*Agrion speciosa*' beschreven: de naam van Selys was wederom een synoniem. In 1850 zou Selys wel het genus *Nehalennia* beschrijven. De combinatie werd toen zoals wij die nu kennen: *Nehalennia speciosa* (Dwergjuffer). Eind 1840 beschreef Selys ook *Agrion charpentieri*. Een vrouwtje van deze soort bleek echter eerder dat jaar al beschreven te zijn door Hagen⁵, als *Agrion pulchrum*. Ook hier was Charpentier echter de eerste die begin 1840 het juffertje beschreef als *Agrion cyathigerum*⁶ (Watersnuffel, nu *Enallagma cyathigerum*). Uiteindelijk heeft Selys zes van de 71 Nederlandse soorten beschreven en vijf van de 28 genera (tabel 1).

¹ In het KBIN is deze aanwezig in een kast op de gang van de afdeling entomologie van het KBIN (minstens 17 brieven van RMNH medewerkers aan Selys, in alfabetische orde van schrijversnaam gerangschikt in tien dozen; waarbij overigens de middelste van drie dozen van Mac Lachlan ontbreekt). In Naturalis zijn deze brieven aanwezig in de 'Rare book room' (24 brieven van Selys). Een deel van de brieven in KBIN is door mij gefotografeerd op 27 januari 2014, 24-26 februari 2014 en 10 februari 2015; in Naturalis op 9 september 2014.

² Toussaint de Charpentier (1779-1847) was een amateur entomoloog die als directeur van een mijnbouw project werkte in Brieg, Silezië in Pruisen, het huidige Brzeg in het Zuidwesten van Polen.

³ Overigens is de naam *aurantiaca* wel bewaard gebleven als wetenschappelijke naam voor de oranje vorm van het vrouwtje.

⁴ Zie Selys (1889), een kopie van brief van aan de Man in 1889 in KBIN.

⁵ Hermann Hagen (1817-1893) studeerde toen geneeskunde in zijn geboortestad Königsberg in Pruisen (nu Kaliningrad in Rusland). Hij zou vanaf 1867 de eerste hoogleraar entomologie van de VS, in Cambridge, Massachusetts VS worden.

⁶ Alhoewel Charpentier in 1840 de soort als '*Agrion cyathigerum*' beschreef kwam ook de genusnaam '*Enallagma*' al in dat artikel voor. In 1850 waren de twee namen nog niet met elkaar verbonden (Hagen & Selys 1850) in 1876 wel (Selys 1876).

Tabel 1. Door Selys beschreven soorten en genera die in Nederland en België voorkomen.

Species en genera described by Selys occurring in the Netherlands and Belgium.

<i>Erythromma lindenii</i> (Selys, 1840)	Kanaaljuffer
<i>Anax parthenope</i> (Selys, 1839)	Zuidelijke keizerlibel
<i>Gomphus pulchellus</i> Selys, 1840	Plasrombout
<i>Sympetrum depressiusculum</i> (Selys, 1841)	Kempense heidelibel
<i>Sympetrum fonscolombii</i> (Selys, 1840)	Zwervende heidelibel
<i>Sympetrum meridionale</i> (Selys, 1841)	Zuidelijke heidelibel
<i>Ceriagrion</i> Selys, 1876	koraaljuffers
<i>Nehalennia</i> Selys, 1850	dwergjuffers
<i>Ophiogomphus</i> Selys, 1854	gaffellibellen
<i>Oxygastra</i> Selys, 1870	bronslibellen
<i>Somatochlora</i> Selys, 1871	glanslibellen

Wilhem de Haan, die sinds 1823 conservator was van de Gelede Dieren van het RMNH was, recenseerde, in het Nederlands, in 1826 een artikel waarin Pierre van der Linden in 1825 vele nieuwe soorten voor Europa beschreef (de Haan 1826). Die recensie begint hij met “De heer van der Linden is, door de grote verwarring, die erin beschrijving der Libellulinae heerschte, overgehaald geworden, om dit gedeelte der insecten in orde te brengen”. Hij noemt en beschrijft verderop in het artikel de genusnaam *Lindenia*, ter ere van de man wiens publicatie hij recenseert. De Haan gebruikte die naam om een groep van de drie toen aan hem bekende romboutsen mee aan te duiden: “alle *Aeshnae* met van elkander verwijderde oogen en met een breed achterlijf”. Een beschrijving die uiteindelijk voldoende blijkt om het genus⁷ van een van die drie soorten te worden: *Lindenia tetraphylla*⁸ (Vaandeldrager). De andere twee

Figuur 1. Baron Michel Edmond de Selys Longchamps (1813-1900) als voorzitter van de Senaat van België op een schilderij van Jean-Mathieu Nisen, 68 jaar oud (bron: foto op de voorkant van Coen (1982); zie dagboek 20 maart 1881 in Caulier-Mathy & Haesenne-Peremans 2008).

Baron Michel Edmond de Selys Longchamps (1813-1900) as president of the Senate of Belgium on a painting of Jean-Mathieu Nisen, at the age of 68 (source: photo on the front cover of Coen (1982); see diary 20 March 1881 in Caulier-Mathy & Haesenne-Peremans 2008).

zijn nu bekend als ondersoorten van de Kleine tanglibel (*Onychogomphus f. forcipatus* en *O. f. unguiculatus*). Dit is de enige keer dat er een libellengenus in het Nederlands beschreven is. Selys had de publicatie van De Haan ontdekt, en zou zijn eigen naam steevast achter de genusnaam, met die van De Haan, zetten. Later is dit hersteld en is De Haan uiteindelijk de enige echte beschrijver van dit genus.

⁷ Kirby (1890) bepaalde al dat voor een geldige genusnaam het noemen van een geldige soort die in het genus hoort, belangrijker is dan het geven van geldige kenmerken om het genus van andere genera te onderscheiden.

⁸ Over de genusnaam *Lindenia*. Burmeister (1839) noemt de publicatie en de genusnaam niet. Selys was vrijwel zeker de ontdekker van de publicatie en Selys & Hagen (1840) noemen als naamgever 'de Haan, de Selys'. Rambur (1842) noemde als naamgever 'Van der Hoeven', Selys (1854) gebruikten 'Selys & de Haan' en Kirby (1890) vervangt de naam door *Vanderia* Kirby, 1890. Maar uiteindelijk is dus definitief de naam van 'de Haan, 1826' achter het genus *Lindenia* terecht gekomen.

Figuur 2. Johan Herman Albarda (1826 - 1898) een Nederlands jurist, odonatoloog, neuropteroloog en ornitholoog uit Friesland.

Johan Herman Albarda (1826 - 1898) a Dutch lawyer, odonatologist, neuropterologist and ornithologist from Friesland, the Netherlands.

De libellencollectie van het RMNH te Leiden

's Rijks Museum van Natuurlijke Historie is op 9 augustus 1820⁹ opgericht. Het RMNH gebouw stond toen tussen de Papengracht (ingang) en het Rapenburg in Leiden (figuur 1), waarin nu het Museum voor Oudheden gehuisvest is. Het aantal soorten van de libellencollectie van het RMNH bestond in 1828 uit 138 echte libellensoorten (Anisoptera): respectievelijk 101,

23 en 13 soorten uit de (toenmalige) genera *Libellula*, *Aeschna* en *Diastomma* (Burmeister 1839). Toen Selys in 1840 samen met Hagen de 'Monographie des Libellulidées d'Europe' had geschreven, besloot hij de nabijegelegen libellencollecties in Nederland, het Duitse Rijndal, Noord-Frankrijk en de rest van West-Europa te gaan bezoeken, en Hagen zou zich toeleggen op musea in Scandinavië en het grootste deel van Duitsland (Selys 1883, Selys & Hagen 1850). Selys bezocht het RMNH aan de Papengracht zesmaal: in mei 1841, april 1850¹⁰, september 1864, augustus 1879, juli 1885 en september 1895 (dagboek). Op 24 april 1850 telde hij de libellencollectie van het RMNH en kwam uit op 350¹¹ soorten en 840 individuen (dagboek). Op 26 april 1850 beschreef hij er enkele soorten o.a. een *Chlorogomphus* van Sumatra (dagboek), wat *Chlorogomphus magnificus*, moet zijn geweest en waarvan een exemplaar¹² zich nog steeds in Naturalis bevindt. Daarnaast heeft hij een uitgebreide correspondentie met mensen van het museum gevoerd, waarvan op dit moment 24 brieven in Naturalis aanwezig zijn en minstens 17 brieven in het KBIN te Brussel (tabel 2). Deze correspondentie werd meestal tussen Selys en de conservators van de insectencollectie gevoerd. Ongetwijfeld ontbreken meerdere brieven. Toen Selys bijvoorbeeld op 10 mei 1841 voor het eerst met de diligence in Leiden aankwam, werd hij ontvangen door Wilhem de Haan (dagboek). Daaraan is ongetwijfeld correspondentie vooraf gegaan, deze ontbreekt echter in beide musea.

Uit de correspondentie¹³ blijkt dat Selys soms determinaties verrichtte van door RMNH

⁹ Dit dankzij Koning Willem I, met als eerste directeur Coenraad Temminck, die in ruil voor het directeurschap zijn eigen natuurhistorische collectie inbracht, om daarmee een groot nationaal Museum te stichten (Holthuis 1995).

¹⁰ Deze tweede Nederlandse reis werd in Wasscher & Dumont (2013) abusievelijk in 1851 geplaatst.

¹¹ Dit was toen 59 % van de 597 toen beschreven soorten. Het huidige aantal soorten in NCB Naturalis is minimaal 3365 soorten, maximaal 4000 (pers. med. Yvonne van Nierop), 56% - 66% van de 6049 huidige beschreven soorten (Schorr & Paulson 2015) in enkele 100.000 den individuen (website Naturalis). Naturalis behoort daarmee met het UMMZ (University of Michigan Museum of Zoology, Ann Arbor, USA) en BMNH (British Museum of Natural History, Londen, UK) tot de top drie van de soortenrijkste libellencollecties van de wereld (volgens R. Garrison en N. von Ellenrieder; van Wouwen 2012). Overigens is de samenvattende catalogus die Selys op 15 augustus 1879 in vier uur van de RMNH libellencollectie maakte (dagboek) helaas nergens te vinden.

¹² Selys markeerde de exemplaren waarop de nieuwe soort werd gebaseerd niet als holotype, zoals nu gebruikelijk is. Later werd een waarschijnlijk exemplaar als lectotype (een later bepaald 'type' uit de oorspronkelijke serie waarop de soort is gebaseerd) aangemerkt. In totaal bevinden zich 18 lectotypen in Naturalis van Selys, waarvan 16 nog als geldig worden beschouwd.

¹³ De overige correspondentie in RMNH en KBIN, die met de Leidse collectie te maken hebben. Legenda zie Tabel 2. RMNH: J.P. van Wickevoort Crommelin (een particuliere verzamelaar); 67,68,79. In KBIN: Heijlaerts, 84, 84, 85; A.H. (Adrien) Maurissen (1867-1893); 65, 67, 67 (lijst van door Selys verzonden libellen van België aan hem),69, 87, 88 [93]3; P.L.(François) Pollen; 64; C.W.R. (Constantijn) van Renesse van Duivenbode 90; map over Alfred Wallace 'map Leijde': met een lijst van Singapore en Malacca juli 1854 via Samuel Stevens; Sumatra 1855: 62 soorten, Borneo 1857 (lijst; met ook een brief van Samuel Stevens), Lijst van Sumatra, 1889.

Tabel 2. Bewaarde brieven van de Franstalige correspondentie die Selys met de conservators van de insectencollecten van het RMNH voerde aanwezig in het RMNH en KBIN. Cijfers geven aan in welke jaren in de 19^e eeuw de brieven geschreven zijn. []: ¹lijsten zonder brief of ²brieven geschreven buiten conservatortijd of ³brieven geschreven door nabestaanden.

Conserved letters of the correspondence in French written between Selys and the different conservators of the insect collections from RMNH (now Naturalis), present in RMNH and RBINS. Numbers represent the years of the 19th century when they were written. []: ¹lists without a letter or ²letters written outside their time employed as conservator or ³letters written by relatives.

Directeuren RMNH met periode	RMNH	KBIN	opmerkingen
<i>Conservators insecten</i>			
Coenraad Temminck 1820-1858	54		
<i>Jan van der Hoeven</i>			
<i>Wilhem de Haan</i>			
<i>Jan Herklotz</i>	50, 50, 51, 52, 52, 52	50, 50, 51	RMNH: 1850 lijst van 154 soorten verzonden door Selys aan RMNH RMNH: 1851: 21 soorten door Selys op naam gebracht (waarvan 9 n.sp.)
<i>Samuel Snellen van Vollenhoven</i>		56, 56	
<i>[Hermann Schlegel, evertbraten]</i>	44, 45, 50, 52		
<i>zonder aanspreeknaam</i>	50, 51, 55, 55, 56	[41] ¹	Lijst van Odonata van Japan 1841 Leiden met 42 soorten
Hermann Schlegel 1858-1884	58		
<i>Coenraad Ritzema</i>		85, 96	
<i>Johannes de Man</i>		[89, 89, + concept antwoord] ²	Over het feit dat een beeld van de godin <i>Nehalennia</i> gevonden is in Zeeland, de Man vraagt vanuit Middelburg om exemplaar van de <i>Nehalennia speciosa</i> .
<i>Samuel Snellen van Vollenhoven</i>		59, 65, 67, 67, 67, [85] ³	In november 1865 zijn 25 'dubbele' soorten aan Selys verzonden van Celebes en van Obi (genummerd 45 tot 69), plus lijstje ingediend met soorten die RMNH graag wilde hebben
<i>zonder aanspreeknaam</i>	58, 58, 59, 65, 67, 67		Brief april 1867: in november 1865 in totaal 127 soorten door Selys verzonden aan RMNH (69 Celebes, 9 Europa, 12 <i>Hetaerina</i> en 37 Amerika)
Fredericus Jentink 1884-1913	92		

conservators hem toegestuurde libellen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de lijst van 28 februari 1851 waarin 21 soorten uit Japan waren gedetermineerd, waarvan 9 nieuw bleken¹⁴. Daarnaast heeft Selys aan het RMNH meerdere keren aanzienlijke hoeveelheden libellen toegestuurd. De eerste zending in 1850 bestond uit 63 Europese soorten, aangeleverd in 154 exemplaren met een lijst en (globale) vindplaats.

Zes Europese soorten kon hij niet toesturen omdat hij er zelf geen dubbele exemplaren van had. Bij die eerste zending zaten ook enkele exemplaren uit de door Selys aangekochte collecties van Pierre Latreille en Pierre Rambur¹⁵. Als wederdienst voor de zending vraagt hij de met de heer Herklotz aangemerkte dubbel aanwezige exemplaren en de dubbele exemplaren van de genera *Macromia* en

¹⁴ Sommige van de daar met manuscriptnaam opgesomde soorten werden daadwerkelijk onder die naam twee jaar later beschreven (bv. *Calopteryx cornelia* Selys, 1853) en sommige pas 32 jaren later bv. *Libellula* (nu: *Sympetrum eroticum* Selys, 1883).

¹⁵ Aanvulling brief juni 1850 'Observation' in RMNH; deze exemplaren zijn nog steeds in de collectie van Naturalis te herkennen aan de etiketten met 'Lat.' en 'Ramb.' onder de speld.

Figuur 3. Achteringang van het RMNH aan het Rapenburg 28 Leiden, nu de hoofdingang van het Museum voor Oudheden. In de 19e eeuw lag de hoofdingang aan de Papengracht. Hier bezocht Selys zesmaal de libellencollectie. Foto van voor 1882.

Rear entrance of the RMNH at the Rapenburg 28 Leiden, nowadays the main entrance of the Museum of Antiquities. Main entrance of the building in the 19th century was at the Papengracht. Here Selys visited the Odonate collection six times. Photo before 1882 (Foto: 'Collectie Erfgoed Leiden en Omstreken').

Ictinogomphus, die ze vergeten waren te bekijken (lijst en brieven 1850 in RMNH). Op 20 november 1865 was er een zending van 25 soorten die aan Selys toegestuurd werden (brief in KBIN aan Selys) en in april 1867 een tegenzending van Selys van 127¹⁶ soorten (brief in RMNH van Selys).

Op excursie in Nederland

Bij zijn bezoeken aan Nederland ging Selys slechts af en toe op excursie en helaas schreef hij in z'n dagboek zelden de soorten op die hij zag. Bij zijn allereerste bezoek aan Leiden toen hij Wilhem de Haan voor het eerst ontmoette (10 mei 1841) zagen ze rond Leiden, zo noteerde Selys in z'n dagboek¹⁷,

Viervlek (*Libellula quadrimaculata*), Variabele waterjuffer (*Coenagrion pulchellum*), Vuurjuffer (*Pyrrhosoma nymphula*) en Lantaarntje (*Ischnura elegans*). Op 15 mei 1841 gingen ze ten noorden van Amsterdam op excursie naar Broek in Waterland waar hij een jong vrouwtje Vroege glazenmaker (*Aeshna isocetes*) zag. Op 17 mei 1841 noteerde hij alleen dat hij veel libellen rond Utrecht zag. De enige andere excursie met een beetje Nederlands getinte libellenwaarnemingen was die op 21 juni 1874 naar de Grensmaas bij Maaseik, waar hij toen de Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*) en de Weidebeekjuffer (*Calopteryx splendens*) zag (Selys 1874). Van de andere vier¹⁸ excursies in Nederland vermeldt hij geen libellenwaarnemingen. In

¹⁶ Een lijst in KBIN van Snellen van Vollenhoven spreekt echter slechts over 58 soorten.

¹⁷ Originële door Selys opgeschreven namen bij Leiden: *Libellula quadrimaculata*, *Agrion pulchellum* (nu *Coenagrion pulchellum*), *Agrion sanguineum* (nu *Pyrrhosoma nymphula*) en *Agrion tuberculatum* (nu *Ischnura elegans*); bij Broek *Aeshna vernalis* (nu *Aeshna isocetes*).

¹⁸ Op 16 en 17 mei 1869 een entomologische excursie rond Maastricht; 22 augustus 1879 naar Katwijk met Ritzeema op jacht naar sprinkhanen in de duinen; 19 juli 1885 naar Valkeveen en Naarden aan de Zuiderzee met 14 mensen bij het veertigjarig bestaan van Nederlandse Entomologische Vereniging; 23 juli 1887 rond Maastricht excursie Nederlandse Entomologische Vereniging met 18 leden waaronder van der Wulp en Ritzeema.

Europa reisde en verzamelde hij wel (met als uiterste Schotland, Uppsala-Zweden, Boedapest, Napels en Zuidwest Frankrijk) maar zijn grote libellencollectie heeft hij vooral bij elkaar geruild of gekocht. Ruilen deed hij met andere verzamelaars, collecties en musea. Kopen deed hij door belangrijke collecties op te kopen of door te kopen van verzamelaars zelf of van tussenhandelaren in libellen. Die laatste kwamen vooral uit Parijs, Londen en Duitsland. In Nederland leek hij zelden dieren te hebben gekocht: rond 1890 kocht of kreeg hij echter wel libellen direct van een verzamelaar (van Constantijn van Renesse van Duivenbode¹⁹, verzameld op zijn driemaandse reis naar o.a. Ambon, Halmahera en Ternate).

Overige contacten

Een van de twee belangrijkste personen waarmee Selys in Nederland vrij intensief contact had, was Adrien Maurissen uit

Maastricht²⁰, een in Zuid-Limburg breed verzamelende entomoloog. Ze hadden een langdurige vriendschap. De eerste keer dat Selys hem bezocht was op 21 mei 1858 (dagboek). Op 23 december 1867 schonk Selys hem 23 Europese soorten (brief in KBIN). Na een volgend bezoek van Selys op 17 juni 1888 stuurde Maurissen hem op 1 november 1888 een wensenlijstje van soorten, waarvan hij er 10 toegestuurd kreeg. De hechte band blijkt verder uit het feit dat na het overlijden van Maurissen, Selys een necrologie schreef over de Zuid-Limburgse entomoloog. Daaruit leren we dat deze regelmatig naar bijeenkomsten van de Belgische entomologische vereniging in Brussel kwam (Selys 1892). Volgens Willemse (1960) is de collectie²¹ van Maurissen na zijn dood naar het KBIN gegaan. Toch bevindt op dit moment minstens een deel van zijn libellencollectie (en andere insectencollecties) zich in Naturalis.

Figuur 4. *Sieboldius albardae* Selys, 1886 die als onbeschreven soort verzameld werd rond Beijing. In 1886 via Herman Albarda bij Selys terecht gekomen en datzelfde jaar nog als nieuwe soort gepubliceerd. Gyeonggi-do, Zuid-Korea, 11 augustus 2009.

Sieboldius albardae Selys, 1886 collected around Beijing as an undescribed species. In 1886, a specimen of the species arrived through Herman Albarda at Selys, who described it the same year. Gyeonggi-do, South-Korea, 11 August 2009 (Foto: Kevin C. Seo).

¹⁹ Brief van Van Renesse van Duivenbode aan Selys van 25 mei 1890 in RMNH, evenals ongedateerd bonnetje van 75 franks (die echter ook op aankoop van vlinders of kevers betrekking zou kunnen hebben). Verder kocht Selys op bv. op 17 augustus 1879 zeven vogels bij een handelaar G.A. Franck in Amsterdam voor 140 frank, maar van libellen wordt in zijn dagboeken geen melding gemaakt.

²⁰ De zes keer dat hij naar Leiden reisde waren niet de enige keren dat hij in Nederland kwam. Hij kwam af en toe in de stad Maastricht en omgeving. Dat laatste bijvoorbeeld om op 16 en 17 mei 1869 met een excursie van de Nederlandse Entomologische Vereniging mee op stap te gaan. Na 1886 ging hij regelmatig bij zijn oudste zoon Raphaël op bezoek, die toen in het kasteel van Borgharen net boven Maastricht was gaan wonen.

²¹ Hoe belangrijk Selys de collectie van Maurissen vond, blijkt uit het feit dat Selys deze na het overlijden van Maurissen bij zijn weduwe bezocht op 13 februari 1893 en dat hij er vermoedelijk gezorgd heeft dat deze door Guillaume Severin op 11 april 1893 werd ingepakt (dagboek). Een deel van de collectie kwam ook in Naturalis terecht, maar zeker niet alles. Een exemplaar van *Onychogomphus forcipatus* (Kleine tanglibel) die hij had verzameld in Maastricht (zonder vangstdatum; Albarda 1889) ontbreekt in de Nederlandse collecties (Geijskes & van Tol 1983).

De tweede Nederlander waarmee Selys regelmatig contact had was Herman Albarda, een collega odonatoloog, neuropteroloog en ornitholoog uit Friesland. De 4,3 cm hoge stapel aan correspondentie van Albarda die in Brussel aanwezig is, wordt alleen overtroffen door die van Robert Mac Lachlan²² (20 cm), Herman Hagen (11 cm) en René Martin (5,5 cm). Albarda begon met het bestuderen van Neuroptera, waar de libellen toen onder vielen, in 1869 (Albarda 1889). Het contact was ondermeer waardevol omdat ze over en weer libellen uitwisselden. Op 7 maart 1875 stuurde Selys hem bijvoorbeeld een reeks libellen, die op 14 december van dat jaar beantwoord werd met een tegenzending (dagboek). Op 12 augustus 1886 onderzocht Selys de soorten verzameld te Beijing die Albarda hem had gestuurd. Vijf van de zes soorten bleken nieuw voor de wetenschap (dagboek). De waardering was zo groot dat Selys een van die soorten naar hem heeft vernoemd (*Sieboldius albardae*²³, Selys 1886) (figuur 4). Albarda had wel wat contact met het RMNH, waar hij een enkele keer kwam voor determinaties (van der Ploeg & van der Veen 1985), maar meer met de Amsterdamse collectie van Natura Artis Magistra²⁴. Zo stuurde dat museum op 17 februari 1877 een zending aan Selys, door bemiddeling van Albarda. Selys bezocht die collectie overigens elke keer dat hij het RMNH bezocht, behalve in 1879. Op 20 september 1895 trof hij die collectie in wanorde aan, terwijl de collectie van Albarda gesloten was (dagboek). Gelukkig is de Albarda collectie uiteindelijk in Naturalis terechtgekomen (Liefstinck 1925). Deze bevatte onder andere de vier lectotypen van de door Albarda beschreven

nieuwe libellensoorten en twee lectotypen van soorten die later een synoniem bleken te zijn. Albarda²⁵ schreef in 1889 het derde²⁶ en meest uitgebreide soortenoverzicht van de waarnemingen van Nederlandse libellen uit de negentiende eeuw. Hij had de determinatie van alle soorten zelf gecontroleerd bij alle 33 correspondenten en de gegevens alleen opgenomen indien hij er geheel zeker van was²⁷ (Albarda 1889). Hij bedankt in zijn inleiding Selys en Mac Lachlan voor hun hulp bij zijn eerste schreden op het pad van respectievelijk de libellen en de overige Neuroptera. Herman Albarda zou van alle Nederlanders de enige zijn die Selys een tegenbezoek bracht: hij bezocht Selys in Luik op 25 August 1878 (dagboek).

Daarnaast was er iemand die zelf geen direct contact met Selys heeft gehad, maar die vrij kort na 1900 wel met zijn collecties heeft gewerkt. Dit was Herman van der Weele die in 1906 in Zwitserland gepromoveerd was op de bouw en ontwikkeling van het legapparaat van vrouwtjeslibellen (van der Weele 1906). Als enige Nederlander was hij na de dood van Selys in 1900 gevraagd mee te helpen een catalogus samen te stellen van de collecties van Selys. Hij beschreef in die serie op uitmuntende wijze het deel over de vlinderhaften Ascalaphidae (van der Weele 1907) en een deel over de grootvleugeligen Megaloptera (van der Weele 1910). Van 14 mei 1907 tot 15 maart 1909 was hij conservator van de insecten afdeling van het RMNH²⁸ (Holthuis 1995). Direct na die Leidse tijd vertrok hij naar Nederlands-Indië, waar hij na nog geen anderhalf jaar op 10 augustus 1910 overleed aan cholera, slechts 30 jaar oud. In

²² Doos I en III van Mac Lachlan zijn aanwezig, maar een derde doos (deel II, van vermoedelijk ook 10 cm) ontbreekt momenteel.

²³ Andere Nederlanders uit de 19e eeuw naar wie libellen zijn vernoemd: *Brachydiplax duivenbodei*, *Tetrathemis polleni*, die laatste naam werd al in brieven in KBIN van Snellen van Vollenhoven aan Selys genoemd: 6 mei 1867 en 12 juni 1876) en *Rhyothemis snelleni* (een synoniem van *Rhyothemis phyllis*)

²⁴ Een collectie die er al sinds de oprichting in 1838 was, en bestond naast de Artis dierentuin.

²⁵ De publicatie uit 1889 bevat ondermeer de enige waarneming van de Tweevlek (*Epithea bimaculata*) in Nederland door Henricus van Medenbach de Rooy uit Arnhem. Deze waarneming is ongedateerd, maar kan het best aan het begin van de 19e eeuw worden geplaatst. Dit gezien de haften die hij tussen 1808 en 1829 verzameld heeft (Mol 1984), het feit dat hij later meer naar vlinders keek en dat hij in 1877 is overleden op 86 jarige leeftijd.

²⁶ Na de publicaties van Herklots (1852) en Snellen van Vollenhoven (1866) waarop Selys vrijwel zeker ook invloed had gehad: beide auteurs had hij twee jaar voor die publicaties gesproken.

²⁷ Hij trof slechts één verkeerde determinatie aan: een Zwervende heidelibel *Sympetrum fonscolombii* bleek een Steenrode heidelibel *S. vulgatum* (Albarda 1889).

²⁸ Hij voegde in die tijd twee soorten toe aan de lijst van de Nederlandse libellen met waarnemingen van de Mercurwaterjuffer (*Coenagrion mercuriale*) en de Dwergjuffer (*Nehalennia speciosa*).

korte tijd had hij 28 publicaties geschreven en zijn ijver en werklust werden alom geprezen: "hij had het in zich", om ook voor de libellenstudie een zeer grote naam te kunnen worden.

Ook niet direct met Selys verbonden was een andere Nederlander, die de tweede belangrijkste libellentaxonomie ter wereld zou worden. Dit was Maurits ('Maus') Liefstinck wiens natuurhistorische carrière pas in 1918 zou beginnen. In 1925 noemt hij Selys "den grooten nestor van Odonatologie", maar de link tussen die twee gaat via Albarda, die de basis legde voor Liefstinck's *Odonata Neerlandica*. Liefstinck (1925) noemt in de inleiding daarvan overigens wel een aantal soorten, zoals de Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*) en de Groene glazenmaker (*Aeshna viridis*) die Selys voor 1850 zelf in Nederland verzameld zou hebben. Een opsomming van diezelfde soorten is echter ook in de inleiding van Albarda (1889) terug te vinden, maar ze verwijzen dan wel naar de soorten die door Selys & Hagen (1850) als in Nederland voorkomend, worden opgeven²⁹ en niet dus door henzelf werden verzameld.

Het mag duidelijk zijn dat de invloed van Selys op de libellenstudie in Nederland in de tweede helft van de negentiende eeuw zeer groot is geweest. Hoewel geen van zijn vijf discipelen: Severin³⁰, Ris, Förster, Martin en Calvert een Nederlander was (Wasscher & Dumont 2013) heeft Selys toch de kiem gelegd voor hoe de libellenstudie hier nu kan bloeien. De stevige basis van de huidige Naturalis collectie is gevormd door Wilhem de Haan (mond. med. Jan van Tol), maar Selys heeft hier via veel determinaties en het toevoegen van vele specimen, ook een belangrijke rol in vervuld.

Dankwoord

Dank aan Henri Dumont en Weia Reinboud die een eerdere versie van dit artikel van commentaar hebben voorzien. Dank aan Yvonne

van Nierop en Klaas-Douwe 'K.-D.' Dijkstra voor het meedenken over hoeveel libellensoorten er momenteel in NCB Naturalis aanwezig zijn. And thanks are due to Kevin C. Seo who let me use his picture of *Sieboldius albardae* for this publication.

Literatuur

- Albarda H. 1889. Catalogue raisonné et synonymique des névroptères, observés dans les Pays-Bas et dans les Pays limitrophes. Tijdschrift voor Entomologie 32: 211-376.
- Burmeister H. 1839. Handbuch der Entomologie. Zweiter Band. Besondere Entomologie. Enslin, Berlin.
- Caulier-Mathy N. & N. Haesenne-Peremans 2008. Une vie au fil des jours. Journal d'un notable politicien et naturaliste, Michel-Edmond de Selys-Longchamps (1823-1900), Brussel, 2.
- Geijskes D.C. & J. van Tol 1983. De libellen van Nederland (Odonata). KNNV, Hoogwoud.
- Haan W. de 1826. P.L. van der Linden Monographie Libellularum Europeaerum Specimen. Bruxellis apud J. Frank, 1825. Bijdragen tot de Natuurkundige Wetenschappen, Drukker J. van der Heij & zoon, Amsterdam 1: 45-49.
- Herklots J.A. 1852. Eerste opgave van inlandsche waternymfen. Bouwstoffen Fauna Nederland 1: 119-121.
- Holthuis L.B. 1995. 1820 - 1958: Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden.
- Kirby W.F. 1890. A synonymic catalogue of Neuroptera Odonata, or dragonflies. Gurney and Jackson, London.
- Liefstinck M.A. 1925. *Odonata Neerlandica*. De libellen of waternymfen van Nederland en het aangrenzend gebied. Eerste gedeelte: Zygoptera. Tijdschrift voor Entomologie 68: 61-174.
- Mol A.W.M. 1984. Notes on type specimens of Ephemeroptera (Insecta), described by Herman Albarda, with special reference to *Ametropus fragilis*

²⁹ Dit betreffen hoogstwaarschijnlijk alleen die verzamelde soorten die zij zelf uit Nederland hebben gezien. Zo wordt bij de Groene glazenmaker (*Aeshna viridis*) genoemd dat Selys een exemplaar uit Gelderland heeft gezien in een collectie in Utrecht (Selys & Hagen 1850), wat waarschijnlijk de collectie moet zijn geweest van Nicolas Cornelis Frémery (scheikundige 1770-1844) die hij op 18 mei 1841 in Utrecht heeft bezocht (dagboek).

³⁰ Guillaume Severin was overigens wel (als 'Wilhelm' Severin) in Den Haag geboren uit Duitse ouders en woonde daar tot zijn dertiende. Daarna woonde hij met zijn ouders afwisselend in Duitsland en België en ging hij later in België werken.

- Alb. Zoologische Mededelingen 59: 55-59.
- Rambur J.P. 1842. Histoire naturelle des insectes. Névroptères. Roret, Paris.
- Ploeg D.T.E. van der & B. van der Veen 1985. In jurist as amateur-bioloog: mr. Herman Albarda 1826-1898. Fryske Akademy (Series), nr. 639, Ljouwert/Leeuwarden.
- Schorr M. & D. Paulson 2015. World Odonata List (Last revision: 22 March 2015) <<http://www.pugetsound.edu/academics/academic-resources/slater-museum/biodiversity-resources/dragonflies/world-odonata-list2/>>
- Selys Longchamps E. de 1831. Insectologie. In: Vander Maelen, Philippe, Dictionnaire géographique de la Province de Liège. Bruxelles, 57-58.
- Selys Longchamps E. de & H.A. Hagen 1840. Monographie des libellulidées d'Europe. Librairie encyclopédique de Roret, Paris.
- Selys Longchamps E. de & H.A. Hagen 1850. Revue des odonates ou Libellules d'Europe. Mémoires de la Société Royale des Sciences de Liège 6.
- Selys Longchamps E. de 1854. Synopsis des Gomphines. Bulletins of Académie royale des sciences de Belgique, Sér. 1 (21) (2e partie): 23-112.
- Selys Longchamps E. de 1874. Note sur une excursion à Maeseyc, faite le 20 et le 21 juin 1874. Annales de la Société Entomologique de Belgique 17: 103-107.
- Selys Longchamps E. de 1876. Synopsis des Agrionines, 5me légion: *Agrion* (suite). Le Genre Agrion. Académie Royal des Sciences de Belgique. 2me série Tome XLI: 247-322 and 496-539 and 1233-1309 2me série Tome XLII: 490-531 and 952-991.
- Selys Longchamps E. de 1883. Les odonates du Japon. Annales de la Société Entomologique de Belgique 27: 82-143.
- Selys Longchamps E. de 1889. Note sur la *Nehalennia speciosa*, brief aan Johannes de Man, ongedateerd, geschreven tussen twee brieven van de Man aan Selys tussen 10 oktober en 13 november 1899; allen aanwezig in KBINJ.
- Selys Longchamps E. de 1892. Adrien Maurissen. Necrologie. Annales de la Société Entomologique de Belgique 36: 389-391.
- Selys Longchamps E. de & H.A. Hagen 1850. Revue des Odonates ou Libellules d' Europe. Muquardt, Bruxelles.
- Snellen van Vollenhoven S.C. 1866. Bijdrage ter aanvulling van de Naamlijst der inlandse waternimfen. Bouwstoffen Fauna Nederland 3.
- Wasscher M.T. & H.J. Dumont 2013. Life and work of Michel Edmond de Selys Longchamps (1813-1900), the founder of Odonatology. Odonatologica 42: 349-382.
- Weele H.W. van der 1906. Morphologie und Entwicklung der Gonapophysen der Odonata. Tijdschrift voor Entomologie 49: 99-198.
- Weele H.W. van der 1907. Ascalaphiden (Monographic revision). Catalogue systématique et descriptif des collections zoologiques du baron Edmond de Selys Longchamps.
- Weele H.W. van der 1910. Mega-loptera. Monographic revision. Collections zoologiques du Baron Edm. de Selys Longchamps.
- Willemse C. 1960. Entomologische verzamelingen in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 49: 186-195.
- Wouwen N. van 2012. "Five undescribed species in ten days time": An interview with Dr. Rosser W. Garisson and Natalia von Ellenrieder. Brachytron 15: 56-57.

Summary

Wasscher M. 2015. Edmond de Selys Longchamps and the study of dragonflies in the Netherlands. *Brachytron* 17: 116-125.

The importance of Selys for the Dutch study of dragonflies is described, using articles, his published diaries and his scientific correspondence present in RBINS (Brussels) and Naturalis (Leiden). Selys visited the RMNH collection (now NCB Naturalis) in Leiden six times and the collection of Natura Artis Magistra in Amsterdam five times. For the RMNH he carried out identifications, they exchanged dragonflies and with some curators he conducted a regular correspondence. The summarizing catalogue which Selys made in 1879 of the RMNH dragonfly collection has unfortunately not yet been found. Selys had a warm friendship with Adrien Maurissen from Maastricht, for whom he wrote a necrology, and with Herman Albarda from Friesland, after whom he named *Sieboldius albardae*. The three publications concerning dragonflies in the Netherlands which appeared in 1852, 1866, and 1889 are clearly influenced by Selys. With that and his regular contact with the RMNH Selys has sown the seeds for the current flourishing study of dragonflies in the Netherlands.

Samenvatting

Met behulp van artikelen, zijn uitgegeven dagboeken en zijn wetenschappelijke correspondentie aanwezig in KBIN te Brussel en Naturalis te Leiden, wordt het belang van Selys voor de Nederlandse studie van libellen beschreven. Zesmaal bezocht hij de toenmalige RMNH collectie (voorloper van Naturalis) in Leiden, vijfmaal de collectie van Natura Artis Magistra in Amsterdam. Voor het RMNH voerde hij determinaties uit, ze wisselden onderling libellen uit en met enkele conservatoren voerde hij een uitgebreide correspondentie. De samenvattende catalogus die Selys in 1879 van de RMNH libellencollectie maakte is helaas nog niet gevonden. Selys was verder bevriend met Adrien Maurissen uit Maastricht en Herman Albarda uit Friesland. De drie publicaties over libellen in Nederland die in 1852, 1866 en 1889 verschenen, dragen duidelijk een stempel van Selys. Daarmee is mede de kiem gelegd voor de huidige bloei van de libellenstudie in Nederland.

Keywords: Odonata, Selys, Maurissen, Albarda, influence on dragonfly study, NCB Naturalis collection, RMNH